

φιλομαθέστεροι καὶ λογιώτεροι ἄνδρες. Διωρίσθη δὲ τῷ 1850 καθηγητῆς καὶ ὕστερον διευθυντῆς ἐν τῷ Λυκείῳ Ἀργοστολίου, ἐνθα ἐδίδαξεν ἐπὶ 16 ἔτη· ἐτελεύτησε τῷ 1870 ἐν Βάδεν, ὅπου μετέβη πρὸς ἴασιν. Ἡ διδασκαλία αὐτοῦ καίπερ μὴ ἀρχουμένη εἰς τοὺς ξηροὺς τύπους ἐκινεῖτο πάντως ἐν τῷ στενῷ τῶν γυμνασιακῶν παραδόσεων κύκλῳ, ὅστις παρεκώλυε τὴν εὐρύτεραν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν εἰς ἰδίας μελέτας ἀφοσίωσιν. Ἄτολμος δὲ ὢν καὶ ἀνεπίδεικτος οὔτε τι ἔγραψεν οὔτε τὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ προτεινομένην ἔδραν ἀπεδέξατο· οἱ πολυάριθμοι ὅμως μαθηταὶ διετήρησαν ἀνεξίτηλον τὴν ἀνάμνησιν τῆς τε ἐμβριθοῦς καὶ γονίμου διδασκαλίας καὶ τοῦ σεμνοῦ καὶ εὐγενοῦς ἤθους τοῦ ἀνδρός¹. Λόγιος Γερμανὸς ἐπισκεφθεὶς τῷ 1858 τὴν Κεφαλληνίαν ἐγνώρισε τὸν Μενάγια καὶ μαθὼν ἔκπληκτος τὴν εἰς τὴν ἐγγελικὴν φιλοσοφίαν ἀφοσίωσιν καὶ ἐνθερμον διδασκαλίαν αὐτοῦ ἔγραψε τὰ ἑξῆς· «ᾧ πόσῃν ἀγαλλίασιν θὰ ἠγοῦντο ἐν τῷ τάφῳ του ὁ μέγας τῆς Γερμανίας φιλόσοφος, εἰ ἐμάνθανεν ὅτι πορρωτάτῳ τῆς πατρίδος ἐν τῇ πολίχνῃ τοῦ Ἀργοστολίου μαθητῆς καὶ ζηλωτῆς τῶν διδαγμάτων αὐτοῦ διαδίδει ταῦτα καὶ διὰ τοῦ γάλακτος τῆς λογικῆς καὶ τῆς ψυχολογίας θηλάζει τὴν κεφαλληνιακὴν νεολαίαν»². Οὕτω διὰ τοῦ Μενάγια ἡ ἐγγελικὴ φιλοσοφία ἐρριζοβόλησεν ἐν Κεφαλληνίᾳ, διεδόθη εὐρέως ἀνά τὴν Ἑπτάνησον καὶ ἐγνώσθη ἐν Ἑλλάδι.

7. Σημειώσεως ἀξίον εἶναι ὅτι ὁ εἰρημένος ἀνὴρ ἔχει ῥοπήν ἐπὶ τὴν διανόησιν τοῦ ὕμνογράφου τῆς ἐλευθερίας, τοῦ ποιητοῦ Διον. Σολωμοῦ (1798—1858), ὅστις παρ' ἐκείνου φαίνεται μαθὼν πῶς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἑγέλου³ καὶ ἐφαρμόσας τὴν θεωρίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκδοχὴν τῆς τέχνης καὶ τῆς ποιήσεως. Οὕτως ἐν τοῖς «Ἐλευθέροις πολιορκημένοις»⁴ ἀρχόμενος παραινεῖ τάδε· «Ἐφάρμοσε εἰς τὴν πνευματικὴν μορφήν τὴν ἱστορίαν τοῦ φυτοῦ τὸ ὁποῖον ἀρχινάει ἀπὸ τὸ σπόρον καὶ γυρίζει εἰς αὐτόν, ἀφοῦ περιέλθῃ ὡς βαθμὸς ξετυλιγμοῦ, ὅλαις ταῖς φυτικαῖς μορφαῖς, δηλαδὴ τῇ ῥίζᾳ, τὸ κορμό, τὰ φύλλα, τ' ἄνθη καὶ τοὺς καρπούς. Ἐφάρμοσέ τὴν καὶ σκέψου βαθειὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ ὑποκει-

¹ Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Μενάγια ἦσαν ὁ Θ. Καροῦσος, ὁ Ἡλ. Τσιτσέλης, ὁ Δημ. Μηλιαρέσης, ὁ Παῦλος Γρατσιᾶτος, ὁ Παν. Βεργωτῆς, ὁ Παν. Πανᾶς, ὁ Φερδ. Ὀδδης καὶ ἄλλοι.

² Ein Besuch auf Korfu und Cefalonien von A. M o u s s o n , 1858.

³ Εἰς τὸ αὐτὸ συνεβάλετο καὶ ὁ Πολυλάς, ὅστις ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας κατέστησεν εἰς τὸν Σολωμὸν γνωστὴν τὴν ἐκεῖ κρατοῦσαν ποίησιν καὶ φιλοσοφίαν μεταφράζων αὐτῷ μέρη ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Schiller καὶ τοῦ Ἑγέλου. Ἴδὲ πρόλογον τῶν Ἀπάντων τοῦ Σολωμοῦ (ἔκδ. Κ. Παλαμᾶ, 1921, σ. κε').

⁴ Αὐτ. σελ. 167.

μένου καὶ τῆ μορφῆ τῆς τέχνης. Πρόσεξε ὥστε τοῦτο τὸ ἔργο νὰ γίνεται δίχως ποσῶς νὰ διακόπτεται». Ἐφεξῆς ποιεῖται λόγον περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἰδέας, τῆς πραγματώσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἐκδηλώσεως εἰς τὴν φύσιν¹. Ἐξαίρει δὲ τὴν ἐνότητα τοῦ «νοήματος», ὅπερ πρέπει νὰ διήκη δι' ὅλου τοῦ ποιήματος καὶ παρατηρεῖ ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀπορρέει ἐκ τοῦ θεοῦ «καὶ ἀφοῦ σωματοποιηθῆ εἰς τὰ ὄργανα καιροῦ, τόπου, ἐθνικότητος, γλώσσας, μὲ τούς διαφορετικούς στοχασμούς, αἰσθήματα, κλίσεις κ.ἄ., τέλος ἐπιστρέφει εἰς τὸν θεόν»². Καὶ ἀληθῶς ἡ ἰδεοκρατικὴ τάσις τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ τὴν ἐλευθερίαν θεοῦσα βαθύφρων φιλοσοφία τοῦ Ἐγέλου δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρη ἀλλαχοῦ ἐντονωτέραν ἤχῳ ἢ ἐν Ἑλλάδι καὶ δὴ ἐν τῇ ζεύσει ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ψυχῆ τοῦ εὐφραντάστου Ζακυνθίου ποιητοῦ.

8. Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Μενάγια ἦτο, ὡς εἴρηται, καὶ ὁ Θεόδωρος **Καροῦσος** (1808—1876), ὅστις ἐγένετο καθηγητῆς καὶ ὕστερον διευθυντῆς τοῦ Λυκείου Ἀργοστολίου τῷ δὲ 1862 ἐξελέχθη βουλευτῆς Κεφαλληνίας· συνέγραψε διατριβὰς καὶ μελέτας ἱστορικὰς, φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς. Ὅτι ὁ ἀνὴρ ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐγγελικῶν θεωριῶν μαρτυρεῖ ἢ τε ἐπὶ ἀμφιλεγόμενων ζητημάτων συμφωνία αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν φιλόσοφον³ καὶ μάλιστα ἀποφάνσεις τινὲς ἀπαντῶσαι ἐν τῇ Κριτικῇ ἐκθέσει τοῦ περὶ τοῦ «Βίου τοῦ Ἰησοῦ» ἔργου τοῦ Ἐρν. Ρενάν. Ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ παρατηρεῖ ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πίστις γεννᾶται ἐκ τινος συγγενείας τοῦ πεπερασμένου πνεύματος πρὸς τὸ ἀπειρον, ἐκ τινος ἐνδομύχου τάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον⁴. Ἐν δὲ τῷ καθορισμῷ τῆς σχέσεως τῶν προσώπων τῆς θείας τριάδος λέγει ὅτι «ἀνάγκη πᾶσα τὸ γενικὸν (ὁ θεός, ὁ πατήρ) νὰ ἀντικειμενίζεται εἰς τὸ μερικὸν (τὸ πεπερασμένον, τὸν υἱόν), ἐκ τούτου δὲ πάλιν νὰ ἐπανακάμπτη εἰς ἑαυτὸ ὡς πνεῦμα ἀπόλυτον· ἀφ' ἐνὸς ἡ συνείδησις τοῦ θεοῦ πραγματοποιεῖται ἐν τῇ τοῦ Ἰησοῦ ὡς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἀφ' ἑτέρου ἢ τοῦ Ἰησοῦ πραγματοποιεῖται ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ὡς πατρός»⁵. Περὶ ἐκάστου δὲ μεγάλου ἀνδρὸς γνωματεύει ὅτι ὀρθῶς καλεῖται ὄργανον τῆς θείας προνοίας, διότι κυρίως δὲν ἐπιτελεῖ ἰδίους αὐτοῦ σκο-

¹ Αὐτ. σ. 168. 169.

² Αὐτ. σ. 170.

³ Οὕτω λ. χ. ἀσπάζεται τὴν γνώμην τοῦ Ἐγέλου περὶ τῆς σημασίας τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῆς εἰς θάνατον καταδίκης αὐτοῦ. (Δοκίμιον τῆς ἀρχαίας παρ' Ἑλλησι φιλοσοφίας, σελ. 80 ἔξ. 93).

⁴ Ἐν Πανδώρας τόμῳ 15ῳ, σελ. 76 α.

⁵ Αὐτόθι 80 α.

πούς, ἴδια αὐτοῦ σχέδια, ἀλλὰ σκοποὺς καὶ σχέδια ὑπερτέρας τινὸς δυνάμεως χωρὶς νὰ ἔχη τούτων ἐπίγνωσιν¹. Εἶναι εὐδὴλον ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἐπανάληψιν ἐγγελικῶν διδαγμάτων.

9. Θερμότερος θιασώτης τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου ὑπῆρξεν ὁ ἐπίσης Κεφαλλὴν Παῦλος **Γρατσιᾶτος** († 1917), ὅστις μαθητεύσας ἐν τῷ Λυκείῳ Ἀργοστολίου ἐμυήθη ὑπὸ τοῦ Μενάγια τὴν ἐγγελικὴν φιλοσοφίαν. Τὴν διδασκαλίαν ἐκείνου ἀφετηρίαν ποιήσας καὶ τὴν ἔλλειψιν εὐρυτέρων σπουδῶν διὰ συντόνου ἐργασίας ὅλως ἀναπληρώσας ἀνέδειξεν ἑαυτὸν ἐκπρεπῆ ἐν τοῖς συγχρόνοις λόγιον, εἶναι δὲ λυπηρὸν ὅτι ὁ μετριόφρων ἐπιστήμων δὲν ἐχρησιμοποιήθη εἰς κατάλληλον θέσιν ἵνα ἀποβῆ ἔθνωφελέστερος. Ἐμβαθύνας εἰς τὸ σύστημα τοῦ Ἐγγέλου καὶ δι' ἀδιαλείπτου μελέτης κατανοήσας τὸ ὑπερφυῆς αὐτοῦ βροῖθος καὶ τὴν ἐξαίρετον σπουδαιότητα κατέστη πιστὸς ὁπαδὸς καὶ ἐνθερμος κήρυξ τοῦ ἐγγελισμοῦ. Ἀκραδάντως λοιπὸν πεπεισμένος περὶ τῆς ἐνδομύχου ἀληθείας τῶν ἀρχῶν τοῦ νέου φιλοσοφήματος συνησθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προσαρμόζη πρὸς ἐκεῖνο τὰ ἴδια διανοήματα καὶ προουθυμεῖτο φιλοτίμως διὰ πραγματειῶν καὶ μεταφράσεων νὰ καθιστᾷ αὐτὸ γνῶριμον εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς. Ἐν τῷ ἀξιολόγῳ ἔργῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ «Σχίσμα Ἐκκλησίας πρὸς τὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν» (1894) πειράται νὰ δείξη ὅτι ἐπῆλθε διάστασις μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη οἱ νεκρωθέντες τύποι τῆς θρησκείας νὰ πληρωθῶσι νέου πνευματικοῦ περιεχομένου καὶ οὕτω νὰ ἀναστῶσιν εἰς νέαν ζωὴν. Ἐνταῦθα λαμβάνων εὐλόγως ἀφορμὴν νὰ εἴπη περὶ τῆς θρησκείας ἀναπτύσσει ἐν τοῖς πρώτοις κεφαλαίοις τὴν ἔννοιαν αὐτῆς στοιχῶν τῷ Ἐγγέλῳ, οὗ παραθέτει ἀποφάνσεις καὶ διασαφεῖ γνώμας². Τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου διανοήματα, καιροῦ παρατυχόντος, διαμορφοῖ ἐν τῇ ἐκπονηθείσῃ ἐκδόσει τῆς «Φιλοσοφίας τῆς θρησκείας» τοῦ J. Caird (τῷ 1910), ὅπερ ἔργον ἐπιμελῶς συνώψισε καὶ εὐστόχως διεσκεύασε³. Τὸ τελευταῖον καὶ κάλλιστον ἔργον, δι' οὗ ὁ Π. Γρατσιᾶτος ἐπλούτισε τὴν παρ' ἡμῖν φιλοσοφικὴν φιλολο-

¹ Αὐτόθι 81 β.

² Ἐπιθι ἰδίᾳ ἀπὸ σελ. 22—46.

³ Τὸ ἔργον τοῦ καθ' Ἐγγέλον φιλοσοφοῦντος Ἀγγλοῦ Caird τὸ καὶ πρόσθεν (σελ. 688) μνημονευθὲν ἐπιγράφεται «An Introduction to the Philosophy of Religion», 1891. Ὁ Π. Γρατσιᾶτος ἐφιλοτέχνησε καὶ μεταφράσεις ἀρχαίων φιλοσόφων· μεθηρημήνευσε τοῦ μὲν Πλάτωνος τὸν Τίμαιον καὶ τὸν Παρμενίδην τοῦ δὲ Ἀριστοτέλους τὸ Περὶ ψυχῆς καὶ τὰ Μικρὰ φυσικὰ (τῷ 1911—12).

γίαν, είναι ἡ μετάφρασις τῆς Λογικῆς τοῦ Ἐγέλου¹. Μετεγλώττισε δηλαδή εἰς καθαρεύουσιν ἑλληνικὴν τὴν μικρὰν λεγομένην Λογικὴν, τὴν ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν περιεχομένην, εἰς ἣν ἐπιπροσέθηκε χάριν διασαφήσεως χωρία ὅλα ἐκ τῆς μεγάλης ἢ τριτόμου Λογικῆς. Ἐν τῷ προλόγῳ παρέχει ἐκτενῆ εἰσαγωγὴν, ἐν ἣ ἑξαίρει τὴν ἀξίαν τῆς νέας ταύτης Λογικῆς καὶ δεικνύει τὴν διαφορὰν ἀπὸ τῆς παραδεδομένης εἰδολογικῆς ἢ τυπικῆς².

Ἐνταῦθα μνημονευτέος καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐκείνου Γεώρ. **Γρατσιᾶτος** (1868—1934), ἔγκριτος φιλόλογος καὶ εὐδόκιμος θεραπευτὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς συγγραφέας πλὴν ἄλλων καὶ τὴν μνημονευθεῖσαν πραγματείαν «Ἐγελιανοὶ ἐν Ἑλλάδι» (1932).

10. Ἰδίαν ἐπίδρασιν ἔσχεν ἐν Ἑλλάδι ἡ Αἰσθητικὴ τοῦ Ἐγέλου, καθὰ μαρτυρεῖ τὸ ἀξιὸν προσοχῆς ἔργον τοῦ Κ. **Στρατούλη** (1814—1892)³. Οὗτος δὲν φαίνεται μὲν ἀσπαζόμενος τὰς ὄντολογικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἐγέλου ὡς πανθεικὰς ἀλλ' ἐν τῷ καλολογικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ «Δοκίμιον Καλλιλογίας, ἧτοι Στοιχεῖα Αἰσθητικῆς»⁴ ἔπεται κατὰ πόδας τῷ Γερμανῷ φιλοσόφῳ παρατηρῶν ὅτι ἐκεῖνος ἐνόησε πρῶτος τὴν Αἰσθητικὴν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀναπτύξῃ ὡς ἑνιαῖον ὅλον. Κρίνων δὲ ἀκριβέστερον τὸ περὶ Αἰσθητικῆς ἔργον τοῦ Ἐγέλου συνομολογεῖ ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον καὶ πλῆρες μνημεῖον τὸ ἀνεγεροθὲν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῶν ὠραίων τεχνῶν, μεστὸν μεγαλείου καὶ ἀνυπέρβλητον⁵. Τοιαῦτα γνωματεύων περὶ τοῦ

¹ Γ. Γ. Ἐγέλου, Λογικὴ. 1915.

² Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ὁ Γρατσιᾶτος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, ὡς αὐτὸς λέγει, τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ A. Vega καὶ «χάριν τῆς πιστότητος ἠκολούθησε τὴν φράσιν τοῦ συγγραφέως». Βεβαίως πρόσφορος ἐρμηνεία τῶν τεχνικῶν ὄρων καὶ ἀκριβεστέρα διασαφήσις τοῦ κειμένου δι' ἀφθονωτέρων ὑποσημειώσεων θὰ συνετέλουν εἰς εὐχερεστέραν κατανόησιν τῆς κατ' ἑξοχὴν δυσσυμβλήτου καὶ σκοτεινῆς ἐγελικῆς Λογικῆς. Ἀλλὰ σκοπομένων τῶν δυσκολιῶν, πρὸς ἃς ἔχει νὰ παλαίσῃ ὁ μεταφράζων τοιοῦτο ἔργον, πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μετάφρασις εἶναι ἐπιτυχῆς, οἷαν ἡδύνατο νὰ παράσχῃ μόνον τις τὸν ὅλον βίον κατατρίψας ἐν τῇ μελέτῃ τῶν συγγραμμάτων τοῦ μεγαλωνύμου φιλοσόφου.

³ Ὁ Στρατούλης ἐκ Λευκάδος καταγόμενος ἦτο λόγιος κληρικός, χειροτονηθεὶς ὕστερον (τῷ 1882) ἐπίσκοπος Κυθήρων.

⁴ Ἐξεδόθη ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1857.

⁵ Αὐτ. σελ. 13 καὶ 14. Ἐνταῦθα παρατηρεῖ «Ὅτι ἐγράφη μετὰ ταῦτα ἐν Γερμανίᾳ περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς τέχνης ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τοῦ Σελλιγγίου καὶ τοῦ Ἐγέλου, ταύτης τῆς φιλοσοφικῆς δυάδος τῆς τιμώσης τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα». Ἀντιπαραβάλλοντες, λέγει, αὐτοὺς πρὸς τὸν Κάντιον (ὡς πρὸς τὴν περὶ καλοῦ θεωρίαν) εὐρίσκομεν παρὰ μὲν τούτῳ ἄγονον τυπικότητα καὶ διερευνήσεις ψυ-

καλλολογικοῦ ἔργου τοῦ φιλοσόφου ἦτο εὖλογον ὅτι πολλὰ ἐξ ἐκείνου ἠρύσατο ἐν τῇ συγκροτήσει τοῦ οἰκείου ἐγχειριδίου¹. Ἐνταῦθα ὁρίζει τὸ ὠραῖον ὡς «παράστασιν ἰδέας τινὸς ὑπὸ προσήκουσαν αἰσθητὴν μορφήν» καὶ ἐρμηνεύει λέγων ὅτι ἡ ἰδέα μεθίσταται εἰς τοὺς ὄρους τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου περιβάλλεται αἰσθητὴν μορφήν, αἰσθητοποιεῖται καὶ φανεροῦται· ἡ ἀληθὴς ἰδέα εἶναι ἡ ἐνότης ἰδέας καὶ πραγματικότητος, ἡ ἐν τῇ πραγματικότητι ἀποκαλυπτομένη ἰδέα². Τὸ καλόν, τὸ ὠραῖον, ἔχει δύο ὄρους ὑπάρξεως, τὸ ἀόρατον καὶ τὸ ὄρατόν, τὸ ἄπειρον καὶ τὸ πεπερασμένον, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλην, τὴν ἰδέαν καὶ τὴν μορφήν, οὐχὶ μεμονωμένα καὶ κεχωρισμένα ἀλλ' ἠνωμένα καὶ συγκεκραμένα· ἀποκαλύπτει δὲ ἡμῖν τὸ ἄπειρον οὐχὶ καθ' ἑαυτὸ ἀλλ' ἐν τινι εἰκόνι καὶ ὑπὸ μορφήν αἰσθητὴν³. Ὡς τελεία ἁρμονία τῶν δύο ἀρχῶν τῆς ὑπάρξεως, τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ πεπερασμένου, τὸ καλὸν διεγείρει ἐν τῇ ψυχῇ ἀμύθητον ἡδονὴν οὐδὲν κοινὸν ἔχουσαν πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἀποπληρώσεως τῶν φυσικῶν ἐνδειῶν παραγομένην, ἡδονὴν ἄρα καθαρὰν καὶ ἀγνήν καὶ αὐτάρκη⁴. Ἡ τέχνη δ' ἐπιδιώκει τὴν διευκρίνησιν τῶν ἰδανικῶν καὶ ἐκφράζει μὲν τὸ ἀληθὲς ἀλλὰ τοῦτο ποιεῖ κατὰ τρόπον ἀσαφῆ καὶ ἀτελεῆ, διὸ καὶ ὑπολείπεται τῆς φιλοσοφίας⁵.

11. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐγγελικοῦ συστήματος δὲν περιορίσθη παρ' ἡμῖν εἰς τοὺς ἰδίᾳ περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατρίβοντας ἀλλ' ἐξετάθη καὶ ἐπὶ τοὺς θεραπεύοντας τὰς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας, ὡς τὴν φιλολογίαν, τὴν ἱστορίαν, τὴν νομικὴν. Οὕτως ὁ ἀναδειχθεὶς γονιμώτατος φιλόλογος καὶ ἐνθεὸς τοῦ Γένους διδάσκαλος Γεώργ. **Μιστριώτης** (1837—1916) ἐσπούδασεν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἔμεινεν ἱκανὰ ἔτη ἐν Βερολίνῳ, ὅτε ἦνθει καὶ ἤκμαζεν ὁ ἐγγελισμός. Τούτου τὴν ἐπίδρασιν ὑποστάς πρωίμως ἐτρέπη εἰς τὴν ἰδεολογίαν, ἥτις φαινὴ καὶ ἔκπαγλος ἐφωταγώγησε τὴν εὐρεῖαν διάνοιαν καὶ ἐπτέρωσε τὴν γενναίαν ψυχὴν αὐτοῦ⁶. Εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἰδεολογίας καὶ τὴν λατρείαν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, εἰς τὴν ἔξαρσιν τοῦ φρονήματος καὶ τὴν μεταρσίωσιν τοῦ πνεύματος τοῦ ἀειμνήστου ἡμῶν διδασκάλου συνεβάλετο βεβαίως πλήν χολογικὰς ἐπὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀρχικοῦ ὄρου τῆς αἰσθητικῆς κρίσεως παρὰ δ' ἐκείνοις ἐξεικόνισιν τοῦ ὠραίου διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς μεγαλοφυΐας.

¹ Τὸ πρᾶγμα ῥητῶς δηλοῖ ὁ συγγραφεύς, σελ. 14.

² Σελ. 39 ἐξ. 45.

³ Σελ. 49 ἐξ.

⁴ Σελ. 49 ἐξ.

⁵ Σελ. 74.

⁶ Περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔπιθι Κ. Ι. Λογοθέτου «Ἀνάλεκτα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ», σελ. 242 ἐξ.

ἄλλων καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ μεγάλου γερμανικοῦ φιλοσοφήματος.

12. Καὶ ἡ νομικὴ δὲν ἔμεινε ξένη τῆς ἐπιδράσεως τῆς ζωογόνου πνοῆς τοῦ ἐγγελισμοῦ. Ὁ Παῦλος *Καλλιγᾶς* (1814—1896), ἐκ τῶν διαπρεπεστάτων νομομαθῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, σπουδάζων νέος ἐν Γερμανίᾳ, ᾤκειώθη πρὸς τὰ διδάγματα τῆς ἐγγελικῆς Σχολῆς γενόμενος μαθητῆς καὶ στενὸς φίλος τοῦ Gans, τοῦ φιλοσόφου ἐκείνου καὶ νομικοῦ, τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ποιητοῦ. Ἔτι μείζονα ἐπίδρασιν φαίνεται ὑποστάς ὁ ἔθνικώτατος ἀνὴρ καὶ ἀπαράμιλλος πατριώτης Νεοκλῆς *Καζάζης* (1849—1936), ὁ διδάξας ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ἄλλα τε καὶ ἰδίᾳ φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου¹. Οὗτος ὑπῆρξε θαυμαστῆς τοῦ Ἐγγέλου καὶ ἐσπούδασε καλῶς τὸ σύστημα αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ ἔχων διδασκάλους καὶ φίλους πολλοὺς ἐγγελικούς². Ἐν τῷ τριτόμῳ αὐτοῦ ἔργῳ, ὅπερ ἐπιγράφεται «Φιλοσοφία τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας» ἀπαντῶσι δαψιλῆ τὰ ἐγγελικὰ διανοήματα. Ὁ συγγραφεὺς συμφωνῶν πρὸς τὸν «τολμηρότατον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἰδεολογίας» παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἐπιστήμων ἐξετάζει μὲν τοὺς αἰωνίους νόμους καὶ κανόνας ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτῶν ἐννοίᾳ, παρακολουθεῖ δὲ πάλιν τούτους κατὰ τὴν ἀνέλιξιν καὶ πραγμάτωσιν τὴν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἐμφαινομένην, ἐρευνᾷ ἄρα τὸ δίκαιον, τό τε φυσικὸν καὶ τὸ θετικόν. Τὸ φυσικὸν δίκαιον εἶναι ἀπόλυτον, ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης νομοθεσίας τοῦ λόγου καὶ εἶναι ἐλεύθερον πάσης αὐθαιρεσίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν καιρῶν· ὑφίσταται ἀπανταχοῦ καὶ ἀείποτε καὶ διεκδικεῖ κῦρος ὑπέρτατον· καθ' ὅσον δὲ θριαμβεύει, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἀνθρωπότης προσεγγίζει εἰς ἀνωτέραν περιωπὴν ἠθικῆς ἐνεργείας. Τὸ τοιοῦτο δίκαιον διέπει τὸν ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου βίον καὶ ὑπάρχει αἰώνιον, διαστέλλεται δὲ ἀπὸ τοῦ θετικοῦ δικαίου, ὅπερ εἶναι ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ δεδομένον καὶ κατ' ἀκολουθίαν εὐμετάβλητον, ὅποτε ἀφορᾷ εἰς ὠρισμένας σχέσεις καὶ περιστάσεις τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Τὸ δίκαιον δηλαδή εἶναι μὲν κατ' ἀρχὴν ἐνιαῖον, ἀπὸ μιᾶς ἀπορρέον ἀρχῆς, τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἀλλ' ὡς ἱστορικὸν δεδομένον λαμβάνει ποικίλας μεταμορφώσεις καὶ ὑφίσταται διηνεκῶς τὴν ἐπίδρασιν ποικίλων αἰτίων³.

Ἐστίαται παράστασις τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι ἡ πολιτεία, δι' ἧς τὸ πνεῦμα λαμβάνει τελείαν αὐτοῦ συνείδησιν τεῖνον νὰ πραγματώσῃ πάντα τὰ ἰδεώδη· διὰ ταύτης ἀναπτύσσονται

¹ Καὶ περὶ τούτου ἐπιθι Κ. Ι. Λ ο γ ο θ έ τ ο υ ἐνθ. ἀνωτ. σ. 291 ἐξ.

² Ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν ὁμιλίαις ἐθαυμάζομεν τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας καὶ μάλιστα τῆς ἐγγελικῆς.

³ Φίλος. τοῦ δικ. 1², 5 ἐξ. 49.2, 20.66. πβλ. καὶ Ἐγκυκλ. καὶ μεθοδ. 28 ἐξ. 65 ἐξ.

καὶ ἀσφαλίζονται τὰ δίκαια τῶν ἀνθρώπων καὶ προάγεται πᾶσα αὐτῶν ἐνέργεια καὶ ἐργασία¹. Ἐκφρασις δὲ τῆς ἰδέας τῆς πολιτείας εἶναι τὸ πολίτευμα, ὅπερ ἐκπροσωπεῖ τὸ ἐσώτατον πνεῦμα τοῦ λαοῦ, τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ καὶ κοινωνικὴν ζωὴν καὶ πλαστικότητα· διὸ καὶ ὑφίσταται μετ' αὐτοῦ τὰς μεταμορφώσεις τῶν καιρῶν, τὴν ἐπενέργειαν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν αἰτίων. Συμφώνως πρὸς τὴν ἰδιοφυΐαν καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν ἕκαστος λαὸς κέκτηται τὸ προσῆκον πολίτευμα· τοῦτο δ' εἶναι, καθὰ εἶπεν ὁ Ἐγγελοσ, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας αἰώνων, ἡ ἰδέα καὶ συνείδησις τοῦ λόγου².

Ἐκ τῶν νῦν ἀσχολουμένων περὶ τὴν θεωρίαν τοῦ δικαίου ὁ **Κ. Τσάτσοσ** φαίνεται ἐν πολλοῖσ προσκείμενοσ εἰσ ἀπόψεισ ἐγγελικὰσ³.

13. Αἱ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα εὐρέωσ κυκλούμεναι καὶ κοινῆ ἀνομολογούμεναι περὶ ἱστορίας θεωρίαι τοῦ Ἐγγέλου δὲν ἔμειναν, ὡσ εἰκόσ, ξέναι καὶ ἀγνωστοί εἰσ τοὺσ ἱστορικοὺσ τῆσ ἡμετέρασ πατρίδοσ.

Αἱ γενικαὶ κρίσεισ καὶ καθολικαὶ ἀποφάνσεισ, ὡσ ἕκασταχοῦ ἐξαγγέλλει ὁ μέγασ ἱστορικόσ Κωνστ. **Παπαρρηγόπουλοσ** (1815—1891), συμφωνοῦσι πρὸσ ὅσα γνωματεύει ὁ Γερμανόσ φιλόσοφοσ περὶ τῆσ παγκοσμίου ἱστορίας. Ὁ συγγραφεὺσ τοῦ περιωνύμου ἔργου τῆσ ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνουσ διορθᾷ ἐν τῆ μακραίωνι πορεία αὐτοῦ δρῶσαν ὑπερτέραν τινὰ καὶ θεῖαν δύναμιν καὶ παρατηρεῖ εὐλόγωσ ὅτι ἡ εἰσ τὴν Ἀνατολήν διάδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἣτισ συνετέλεσεν εἰσ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ὑπῆρξε γεγονόσ μέγασ οὐ μόνον εἰσ τὴν τύχην τῆσ Ἑλλάδοσ ἀλλὰ καὶ εἰσ τὴν ὅλην τῆσ ἀνθρωπότητοσ ἱστορίαν, εἶναι ἔργον τῆσ θεῖασ προνοίασ⁴. Ὡσαύτωσ ἐξαίρει τὴν ἀνυπολόγιστον δύναμιν τῆσ ἰδέασ καὶ τὴν ἰσχυρὰν ῥοπὴν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἐπὶ τὰσ τύχασ τῶν οἰκείων λαῶν. Οἱ ἡγέται τῶν λαῶν, οἱ ἥρωεσ τῆσ πολιτικῆσ εἶναι, λέγει, χάρισ καταπεμπομένη ἀνωθεν εἰσ τὰ ἔθνη· εἶναι ὡσ σκεῦοσ τῆσ ἐκλογῆσ τῆσ θεῖασ προνοίασ⁵.

¹ Αὐτ. 2,158.

² Αὐτ. 1, 26. 3, 35. Ἀλλ' ὅμωσ ἐν τῆ ἐκτιμήσει τῶν ἐπὶ μέρος πολίτευμάτων ὁ Ν. Καζάξησ φαίνεται ὅτι δὲν συμφέρεται τῷ Γερμανῷ φιλοσόφῳ· διότι τὴν ἰδέαν τῆσ ἐλευθερίας θεωρεῖ πραγματοποιμένην οὐχὶ ὑπὸ τῆσ συνταγματικῆσ μοναρχίασ (ἣν θεωρεῖ ὡσ σύνταγμα τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτηῆροσ καὶ μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ εὐδοκιμήσασαν) ἀλλ' ὑπὸ τῆσ ἀληθινῆσ δημοκρατίασ. Αὐτ. 50 ἐξ. 61 ἐξ.

³ Ἐπιθὶ ἰδίᾳ μελέτην αὐτοῦ ἐπιγραφομένην «Ἡ πρωταρχικὴ πηγὴ τοῦ Δικαίου», 1938.

⁴ Διδακτ. πορίσμ. τῆσ ἱστορίας τοῦ ἑλλην. ἔθνουσ. σ. 40 ἐξ.

⁵ Αὐτ. Πρόλογ. ζ' ἐξ. 16. 31. 40 ἐξ.

Καὶ ἕτερος ἱστορικός, γνώριμος μᾶλλον ὡς ἐπιφανῆς ποιητῆς καὶ φιλόλογος, ὁ Δημ. **Βερναρδάκης** (1834—1907), σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ ἐν οἷς χρόνοις αἱ θεωρίαι τοῦ Ἑγέλου ἐκράτουν, φαίνεται ὡσαύτως ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ ἱστορικός οὗτος τὴν *λογικὴν* φιλοσοφίαν ἐκείνου χαρακτηρίζει ὡς τὸ τελειότατον δημιούργημα τῆς γερμανικῆς διανοήσεως τὴν δὲ *Φαινομενολογίαν* τοῦ πνεύματος ὡς ἐν τῶν ὑψίστων ποιημάτων τοῦ κόσμου¹. Ἡ ἔκπαγλος μαρμαρυγὴ, ἣν ἐν τῇ ἀνεφίκτῳ ἐκείνῃ περιόδῳ τῇ ἰδεολογικῇ ἐξέπεμπεν ἡ γερμανικὴ διανόησις διὰ τῶν μουσολήπτων ποιητῶν καὶ τῶν βαθυγνωμόνων φιλοσόφων, ἔρριπτε ζωηρὰς ἀνταυγείας εἰς τὰς εὐαισθητοὺς ψυχὰς τῶν λογίων Ἑλλήνων καὶ ἐπλήρου αὐτὰς ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ὅπως ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος καὶ ὁ Δ. Βερναρδάκης ἐμφορεῖται θρησκευτικῆς διαθέσεως² καὶ ἰσχυρᾶς τάσεως πρὸς τὰ ὑψηλά, τὰ εὐγενῆ καὶ τὰ ἰδεώδη. Ὅθεν ἐπαινεῖ τοὺς διαβλέποντας ἐν ταῖς ποικίλαις καὶ πολυμόρφοις τῆς ἀνθρωπότητος τύχαις «τὰ δάκτυλα τῆς θείας προνοίας» καὶ τὴν βαθυγνώμονα ταύτην ἐξαγγέλλει ἀπόφανσιν, ὅτι «τὰ μὲν ἔθνη παρακμάζουσιν, ἀποθνήσκουσι καὶ ἐξαλείφονται ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ἀλλ' αἱ θρησκευτικαὶ καὶ καλλιτεχνικαί, ἠθικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι, δι' ὧν ἐπλούτισαν τὸ ἀνθρώπινον γένος, μένουσιν ἀθάνατοι καὶ αἰώνιοι»³. Ποιεῖται λόγον περὶ διαλεκτικῆς τῆς ἱστορίας καὶ θεωρεῖ τὴν ἱστορίαν ὡς καρπὸν τοῦ πνεύματος ἀποφαίνει δὲ τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος ὡς κόσμον ἐλευθερίας⁴. Ὑπομιμνήσκων πάλιν τὴν ἐγγελικὴν ἀπόφανσιν ὅτι «πᾶν τὸ ἀναγεννώμενον εἶναι ἀληθές» παρατηρεῖ μετὰ πολλῆς εὐστοχίας καὶ περισσῆς αἰσιοδοξίας ὅτι «ἡ ἀναγεννηθεῖσα

¹ Λόγος εἰσιτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς γεν. ἱστορίας, σελ. 26.

² Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἦτο τόσο ἰσχυρὸν παρὰ τῷ Βερναρδάκῃ ὥστε οὗτος τάττει ὑπὲρ πάντα τὴν θρησκείαν παρατηρῶν τὰ ἐξῆς· «δὲν ἀναίρει εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπὴν ὁ λόγος τὴν θρησκείαν καὶ ἠθικὴν οὐδὲ συνδιαλλάττεται πρὸς αὐτάς, καθὰ δοξάζει ἡ ἀπόλυτος περὶ τὸν Ἑγελον φιλοσοφία, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος ὁ ἀνθρώπινος, ἔστω ὅσον ἀπόλυτος καὶ ἂν θέλῃ, κατέρχεται ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς του περιωπῆς πρὸς αὐτάς, κλίνει τὰ γόνατα πρὸ αὐτῶν καὶ τὴν μὲν ἠθικὴν ἀναγνωρίζει ὡς τὸ κάλλιστον προῖόν τοῦ θεοῦ λόγου, τὴν δὲ θρησκείαν προσκυνεῖ ὡς τὸ ἱερώτατον καὶ ἀγιώτατον τῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον δωρημάτων τῆς θείας ἀγάπης» (Αὐτ. σ. 29). Συνομολογοῦντες καὶ ἐγκρίνοντες τὴν γνώμην τοῦ ἀοιδίου ἀνδρὸς παρατηροῦμεν μόνον ὅτι ἐν ὅσοις ἐνταῦθα λέγει ἐμφαίνει τινὰ παρανόησιν τῆς θεωρίας τοῦ Ἑγέλου· διότι αὕτη δὲν ἐπιτρέπει διάκρισιν ἀπολύτου ἀνθρωπίνου λόγου καὶ θεοῦ λόγου

³ Αὐτ. σελ. 19. 20.

⁴ Αὐτ. 19. 20.

Ἑλλάς τώρα πρῶτον θὰ εἶπη εἰς τὸν κόσμον τὴν λέξιν τῆς τὴν ἀληθι-
νὴν, τὴν πλήρη-οὐσίας λέξιν, καὶ τώρα θὰ ἐκμυστηρευθῆ πρὸς τὴν
ἱστορίαν τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰνίγματός της»¹.

14. Καὶ ὁ ἐμβριθῆς δ' ἐπιστήμων καὶ εὐρουμαθέστατος ἱστορικὸς
Παῦλος **Καρολίδης** (1849—1930) ἔν τε ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ ἐξῆρε
τὴν περὶ τῆς ἱστορίας θεωρίαν τοῦ Ἑγέλου καὶ ἐν τῇ «Εἰσαγωγῇ εἰς
τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν» μνημονεύει καὶ ἐγκρίνει γνώμας αὐτοῦ².
Οὐχ ἦττον πιστεύει καὶ οὗτος ἀκραδάντως εἰς θεῖαν τὸ πᾶν διέπουσαν
πρόνοιαν καὶ ἐξαρτᾷ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἐπικρα-
τήσεως τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς φιλαλληλίας, τῆς
φιλομαθείας καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἰδεώδη³.

Εἶναι ἄρα τοῦτο κοινὸν τῶν μεγάλων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος
ἱστορικῶν γνώρισμα, ὅτι κυρίως μὲν καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ ἐμφύτου τῆς
φυλῆς ἰδιότητος φερόμενοι ἐν μέρει δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν
κινούμενοι ἐχώρησαν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας μετερχόμενοι τὴν
ὀρθὴν μέθοδον, τὴν ἰδεοκρατικὴν. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς ἡ ἑλληνικὴ
ἐπιστήμη ἔσχεν ἀναμφιλέκτως ἰσχυρὰν παρόρμησιν καὶ πολύτιμον
καθοδήγησιν τὴν ἰδεολόγον τῆς Γερμανίας φιλοσοφίαν καὶ μάλιστα
τὴν ἐγγελικὴν.

Καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ γενεᾷ δὲν λείπουσιν παρ' ἡμῖν οἱ ζηλωταὶ καὶ
θαυμασταὶ τοῦ Ἑγέλου. Ἡ πρό τινων ἐτῶν (τῷ 1931) συμπλήρωσις
αἰῶνος ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ περιωνύμου φιλοσόφου ἀνεζωπύρησε τὴν
μνήμην αὐτοῦ καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἵνα καὶ ἡ ἡμετέρα πατρίς ἀνα-
μνησθῆ, εὐγνωμόνως τοῦ ὑπερφυοῦς ἔργου ἐκείνου, ὅστις ἔζησε καὶ
ἐμεγαλούργησεν ἐν τῷ διανοητικῷ κόσμῳ τῆς Ἑλλάδος καὶ ταύτην ὡς
ἰδίαν πατρίδα ἠγάπησεν⁴. Ἴσως οὐκ εἰς μακρὰν τὸ ἀθάνατον τοῦ
φιλοσόφου πνεῦμα θὰ διαπνεύσῃ τὴν ἔνδοξον ἡμῶν χώραν, ἐν ἣ ἀκή-
ρατοι τὸ πρῶτον ἐπεφάνησαν αἱ Ἰδέαι, θὰ ἀναρριπίσῃ τὸν λανθάνοντα
σπινθῆρα καὶ θὰ ἀνάψῃ τηλεφανὲς καὶ ἀνέσπερον τὸ πῦρ τῆς φιλοσο-
φίας ἐν τῇ πανσέπτῳ καὶ ἱερῷ αὐτῆς ἐστίᾳ.

¹ Αὐτ. σελ. 18.

² Ἰδὲ σελ. 52. 58 κ.ά.

³ Ἱστορ. τοῦ Ἑλλην. ἔθνους Κ. Παπαρηγοπούλου συμπληρωθεῖσα ὑπὸ
Π. Καρολίδου τόμ. 6, σελ. 356 ἐξ.

⁴ Ἐπὶ τῇ μνημονευθείσῃ εὐκαιρίᾳ τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἐτέλεσεν
ἐπίσημον ἑορτὴν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν, ἐν ἣ παρέστησαν πλὴν τῶν καθη-
γητῶν καὶ σπουδαστῶν ἐπιφανεῖς πολιτευταὶ καὶ λογάδες τῶν γραμμάτων. Τὸν
προσέκοντα δὲ λόγον ἀπήγγειλεν ἐντολῇ τῆς Συγκλήτου ὁ συγγραφεὺς τῆς
παρούσης πραγματείας.

ΠΙΝΑΞ

ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

(Οι μέχρι τοῦ 410 ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὰς σελίδας τοῦ Α' τόμου οἱ δ' ἐφεξῆς τὰς τοῦ Β' τόμου).

- Ἄγαθον** 116, 189, 192, 375, 712, ἀκρότατον κατὰ Κάντιον 521, γενικὸν 205, κοινὸν 205, μερικὸν 205, ὑπέρτατον 521, ἀγαθοῦ, ἀσκησις 220, ἰδέα 118, ἀγαθῶν, διάκρισις 185, κοινότης 186.
- Ἀγάπη τέκνων καὶ γονέων** 195.
- Ἄγιον** 160, 179, 633.
- Ἄγνωσία** 577, σοφὴ 14.
- Ἀγωγή** 149, 164, 193, 196, 202, ἔντεχνος 220, τῶν παιδῶν 196.
- Ἀγὼν** 28, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ 720, ἀγάπης καὶ φιλαυτίας ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ 720, περὶ ὑπάρξεως 163, τῆς ἑλκτικῆς καὶ ὠστικῆς δυνάμεως ἐν τῇ φυσικῇ 720, τῆς πεπερασμένης αὐτοσυνειδησίας 529, τοῦ πνεύματος 225, τῶν τάξεων 617, ὡς πόνος εἶναι ἢ πορεία τοῦ πεπερασμένου 377.— Ἀγῶνες 239, ἔθνηκοι 233, τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Πέρσας 235, τῶν Ῥωμαίων 240.
- Ἀδιαφορία, καθαρὰ** 58, ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου 58.
- Ἀδίκημα πολιτικὸν** 187, 188.
- Ἀδυναμία ἠθικὴ** 28, τῆς φύσεως 120.
- Ἀθανασία** 231, 393, 571, 599, 602, ψυχῆς 42, 53, 113, 521, κατὰ Κάντιον 521.
- Ἀθεΐα** 41, 53, 352, 586.
- Ἀθηνᾶ, τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ** 206, τοῦ Φειδίου ἐν Παρθενῶνι 310.
- Ἀιδιότης** 125, ἀληθῆς 81.
- Αἰνίγμα** 231, 278, βαθμὸς τοῦ αἰνίγματος 380.
- Αἴσθημα** 55, 151. — Αἰσθήματα 50, 51, 152, 510, ἐξωτερικὰ 152, ἐσωτερικὰ 152.
- Αἰσθησιοκρατία** 58, 657, Λωκκίου 511.
- Αἰσθησιοκρατικοὶ** 61.
- Αἰσθησις** 50, 51, 55, 137, 138, 139, 151, 169, αἰσθήσεως, μορφαὶ 51, στοιχεῖα 518, τύποι 51.
- Αἰσθητικὴ** 47, 257, 280, 333, 589, 590, 610, 611, 701, 702, 717, Αἰσθητικὴ ἢ φιλοσοφία τῆς τέχνης 47.
- Αἰσθητικότης** 138, 139, 163.
- Αἰσθητοποίησις τοῦ θεοῦ** 206, τοῦ λόγου καὶ τῆς ἰδέας 150.
- Αἰσιοδοξία** 219, 567.
- Αἰσώπειοι μῦθοι** 18.
- Αἰτία** 53, 98, θεΐα 62, ἀντικειμένου καὶ ὑποκειμένου 54, ἑαυτῆς 100, τοῦ μερισμοῦ τοῦ ὄντος 8, τοῦ σύμπαντος 59, τῶν ὄντων 12, τῶν φαινομένων 62, αἰτίας ἔννοια 53.
- Αἰτιον** 53, 93, 98, 99, 100, 539, ἀκρότατον τῆς ὑποκειμενικῆς ὑπάρξεως 58, καθαρῶ ἐγὼ 56, καὶ αἰτιατὸν 99, καὶ ἀποτέλεσμα 100, συνειδητὸν καὶ ἀσυνειδητὸν 58, τοῦ ἀντικειμενικοῦ ὄντος 55, τῶν φαινομένων 62, ὡς ἐνέργεια τῆς ὑποστάσεως 98, αἰτίου διορισμοὶ 87, αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος διάκρισις 90, διαφορὰ 98.— Αἷτια ποιητικὰ ἢ τυπικὰ 493, πρῶτα 123, τελικὰ 493.
- Αἰώνιον** 179.
- Ἀκαδήμεια** 476, πλατωνικὴ 487, τῶν ἐπιστημῶν 469.

- ρει πίστεως κατανύξει εἶναι πνεῦμα κινούμενον ἐν τῷ θεῷ 355, ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει 364, ἀνθρώπου ἀποστολή 229, διάκρισις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν ζώων 404, ἡ μετὰ τοῦ θεοῦ ἐνότης τοῦ ἀνθρώπου 363 ἐξ., κατάπτωσις τοῦ ἀνθρώπου, κληρονομική ἁμαρτία ἐν τῷ ἀνθρώπῳ 349, ποῦ ἔγκειται ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀνθρώπου 334, ἀνθρώπου προσορισμός 292, 363, 384, 408, προσορισμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ζῇ ἐν πολιτείᾳ 205.—*Ἀνθρωποι, εἶναι ὄργανα τοῦ πνεύματος τοῦ κόσμου 221, κοσμοϊστορικοί 222.
- *Ἀνθρωπότης, ἀνθρωπότητος ἡλικίαί 225, ἡλικία νεανική 231, 280, ἡλικία παιδική 273, ἱστορία 128, παράδεισος 20, σκοποὶ 149.
- *Ἀντανάκλασις, τοῦ πνεύματος ἐν τῇ φύσει 122.
- *Ἀντίθεσις 64, 65, 76, 84, 88, 534, 672, 720, ἀμέσου καὶ ἐμμέσου γνώσεως 516, ἀπείρου καὶ πεπερασμένου 399, ἠθικότητος καὶ πραγματικότητος 190, νοεῖν καὶ εἶναι 78, ποιοτική 58, τοῦ αἰσθητοῦ 569, τοῦ ἐγὼ 54, τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ γένος 150, ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου 54, 58, 156, φαινομένου καὶ λόγου 538, ἀντιθέσεως ἄρσις 405.—*Ἀντιθέσεις 489, 491, 492, 542, 720, ἀντιθέσεων ἐνότης 76, 496, ἐνότης κατὰ Πλάτωνα 451, σύμπτωσις ἀπόλυτος 131, 133, συνδιαλλαγή 65, συνδιαλλαγή ἀντιθέσεων φύσεως καὶ πνεύματος 70, ἀντιθέσεων συνδιαλλαγή καὶ συνείδησις 65, συνένωσις 65, 135, 496.
- *Ἀντίθετα 438, ἀντιθέτων ἐνότης 65.
- *Ἀντικειμενικότης 59, 102, 109, 118, 124, 260, καθολική 124, πνευματική 304.
- *Ἀντίληψις 50, σκεπτική 165.—*Ἀντιλήψεις, περὶ θρησκείας ἑλληνικῆς 36, περὶ τῶν συζυγικῶν καθηκόντων 33, τῶν ἀρχαίων 32.
- *Ἀντινομία, δευτέρα τοῦ Καντίου 83, 95, τοῦ χώρου καὶ χρόνου 83.—*Ἀντινομίαι 74, 520.
- *Ἀντίφασις 65, 76, 77, 88, 89, 90, 94, 532, ἀποτελεῖ τὴν ζῶν καὶ τὴν νόησιν 90, διαλυτέα 66, διέπει τὸν κόσμον 77, εἶναι τὸ κινῶν τὸν κόσμον 90, ὡς ἐλατήριον πάσης κινήσεως 90, ὡς σπουδαῖος καὶ ἀπαραίτητος διορισμός 90, ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίφασις ὠθεῖ εἰς ἀνάπτυξιν 414, πάντα ἐνέχουσιν ἀντίφασιν 542, ἀντιφάσεως δύναμις 65.—*Ἀντιφάσεις 74, 520, διαλυτέαι 65, ἀντιφάσεων διάλυσις 77, ἐνότης 74.
- *Ἀξία, τῆς ἱστορίας 216, τῆς ἀριστοτελικῆς Λογικῆς 459, τοῦ προσώπου 191.—*Ἀξίαι 632, 637, 638.
- *Ἀξίωμα 54, ἀντιθέσεως 54, ἐκκλησιαστικὸν 248, θέσεως 54, ἰησουητικὸν 191, συνθέσεως 55. — *Ἀξιώματα τρία 55.
- *Ἀπειρία, κακὴ 126, κακὴ ἢ ἀρνητικὴ 81, ποσοτικὴ 84.
- *Ἀπειρον 64, 641, ἀληθές 81, καὶ πέρας 451, ψευδές 81, ἀπείρου ἔννοια 437, ἀπείρου «κακὸν» 127.
- *Ἀπειρος, ον, σκοπὸς 111, αὐτονομία 56, γέννησις 114, δύναμις 217, συνείδησις 350, εἶναι 81, πνεῦμα εἶναι ἡ «ἀλήθεια» τοῦ πεπερασμένου πνεύματος 256.
- *Ἀπόδειξις 115, κοσμολογικὴ 353, ὄντολογικὴ 353, τελολογικὴ (φυσικοθεολογικὴ) 353.—*Ἀποδείξεις, περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ 43, 352.
- *Ἀποκάλυψις, ἄμεσος τοῦ ἀπολύτου 56, ἔμμεσος τοῦ ἀπολύτου 56, τοῦ ἀπολύτου 56, τοῦ κάλλους 269.
- *Ἀπόλαυσις τοῦ θείου 393.
- *Ἀπόλογος 278.
- *Ἀπόλυτον 36, 52, 54, 60, 61, 64, 66, 71, 85, 87, 96, 275, 562, 566, 567, 569, 570, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 595, 687, 697, 705, *Ἀπόλυτον, ἀνυψοῦται

εἰς πνεῦμα 70, εἶναι ἀληθές και βέβαιον 517, εἶναι ζωὴ 533, ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἑαυτῷ 87, ἢ ὁ θεὸς 70, κατὰ Schelling 526, ὡς αὐτοσυνειδησία 36, ὡς ἐλευθερία 36, ὡς πνεῦμα 36, ὡς ὑποκείμενον 87, ὡς ὑποκείμενον αὐτοτελές 60, ὡς φύσις και πνεῦμα 70, Ἐπολύτου, ἀνάπτυξις 66, ἀποκάλυψις 56, ἀποκάλυψις ἄμεσος 56, ἀποκάλυψις ἔμμεσος 56, γνῶσις 64, ἔννοια 58, 70, 71, ἐπιστήμη 70, ζωὴ 70, κατάληψις 36, ὄρισμός 70, 71, ὄρισμός και ἔννοια 70, 71, ταυτότης 59.

Ἐπόλυτος-ον, λόγος 62, 63, 65, 91, 216, 567, ἀπολύτου λόγου ἀνάπτυξις 71, ἀπόλυτος ἀλήθεια 62, 102, ἀνάγκη 97, ἄρνησις 79, ἀρνητικότης 77, 124, 130, αὐτογνωσία 13, γενικότης 159, γνῶσις 156, ἐλευθερία τῆς βουλήσεως 252, ἐλευθερία τῆς ιδέας 118, ἐνότης 15, 489, ἐπιστήμη 570, ιδέα 62, 64, 65, 66, 67, 78, 116, 118, 140, ἀπόλυτος ιδέα εἶναι οὐσία, αἰδιος ζωὴ, ἑαυτὴν γινώσκουσα ἀλήθεια 117, ἀπόλυτος ιδέα συντελεῖται ἀπ' αἰῶνος 117 κ.έξ., ιδεολογία 75, και θεία δύναμις 63, μηχανικότης 110, σύμπτωσις τῶν ἀντιθέσεων 133, ταυτότης 58, 526, ταυτότης τοῦ ιδεατοῦ και τοῦ πραγματικοῦ 71, ἀπόλυτον ἀγαθὸν κατὰ Κάντιον 521, ἀπολύτου ὄντος ἔννοια 71, ἀπόλυτον πνεῦμα 66, 145, 254, 255, 258, 402.

Ἐπολύτρωσις 430.

«Ἐποστασία τῆς ιδέας ἀφ' ἑαυτῆς» 67, 120.

Ἐπωσις 126, 537, 546.

Ἐρετὴ 172, 173, 192, 234, 474, ἱστορικοῦ 217, κατὰ Πλάτωνα 458, κατὰ τοὺς Στωικοὺς 462, τῆς οἰκογενείας 207, τῆς πολιτείας 207, ῥωμαϊκὴ 397, τοῦ εὐγενοῦς Ῥωμαίου 397.—Ἐρεταί 33, κατὰ Πλάτωνα 452.

Ἐριστοκρατία 223, 235, τοῦ πνεύματος 253.

Ἐρμονία 131, 262, 263, 320, 321, 322, προδιατεταγμένη 508, τῶν ἀναλογιῶν 300.

Ἐρνησις 76, ἀπόλυτος 79, διπλῆ 77, 130, ἐν τῷ «εἶναι» 66, τῆς ἔννοιας 65, τῆς πρώτης ἔννοιας 76, τοῦ πεπερασμένου 356.

Ἐρνητικότης 77, ἀπόλυτος 77, 124, 130, τοῦ χρόνου 125.

Ἐρσις, τῆς ἀποφάσεως 76, τῆς ἔμμεσότητος 91.

Ἐρχέτυπα 7.—Ἐρχέτυπος ιδέα 7.

Ἐρχὴ 54, θεμελιώδης τῆς μεταφυσικῆς 62, ἐρμηνευτικὴ τῶν φαινομένων 54, καθολικὴ 54, και καταγωγὴ τῆς φύσεως 121, κανονιστικὴ τῆς συνειδήσεως 112, νοοῦσα 174, ὄντος ἀπείρου και καθολικοῦ 61, οὐσιώδης 62, πάσης ζωῆς 102, πνευματικὴ 685, ῥωμαϊκὴ 242, τῆς ἀναπτύξεως 65, τῆς ἀντιφάσεως 14, 508, τῆς αὐτοκινησίας 77, τῆς ἐλευθερίας κατὰ Rousseau 514, τῆς ἐνώσεως και συγχωνεύσεως 4, τῆς νοήσεως 87, τῆς παγκοσμίου ἔλξεως 127, τῆς προσωπικότητος ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ 198, τῆς συμπτώσεως τῶν ἀντιθέσεων 14, τῆς σχετικότητος 694, τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως 89, τοῦ ἀποχρῶντος λόγου 508, τοῦ σχετικοῦ 743, τῶν πάντων 61, ὑπερτάτη ἀνήκουσα εἰς ἓνα 207 ἔξ., ὑπερτέρα 58.—Ἐρχαί, και ρίζαι τῶν φυσικῶν ὄντων 129, κανονιστικαί 52, μεταφυσικαί τῆς φυσικῆς τοῦ Καντίου 521, τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει 580, τοῦ καθαροῦ λόγου 518, τυπικαί 11.

Ἐρχιτεκτονικὴ 297, 303, 312, 319, 556, κλασσικὴ 299, ῥωμαϊκὴ 301, τῶν Ῥωμαίων 300, βαθμίδες τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς 297, ἀρχιτεκτονικῆς χαρακτῆρ θεμελιώδης 298.

Ἐστρολογία 170.

- Ἄστρονομία 51, 419.
 Ἄτομικοί, ἀρχαιότεροι 464.
 Ἄτομικόν 103, 104, 441, ἐγὼ 191, στοιχειόν 129, ὑποκείμενον 104.
 Ἄτομικότης 103, 131, 133, 401, γενικὴ 128, 130, εἰδική 128, 130, ἐλευθέρα 185, ἔμψυχος 265, ὀλική 128, ἀτομικότητος προαγωγή 232.
 Ἄτομοκρατία 615, ἀναρχικὴ καὶ ὄλως ἐμπειρικὴ 710.
 Ἄτομον 114, 140, 141, 206, ζῶν 113, 134, εἶναι παροδικὴ στιγμὴ ἐν τῇ ζωῇ τῆς ἰδέας 547, ὡς μέλος τῆς πολιτείας 206, ἀτόμου θάνατος 111, 114.— Ἄτομα 56, 135, φερόμενα ἐν τῷ κενῷ 440, ἀτόμων φθορὰ 114.
 Αὐτογνωσία 180, τῆς αἰδίου σοφίας 73, τοῦ θεοῦ 69, τοῦ λόγου 64.
 Αὐτοκινησία 77, 169, τῶν ἐννοιῶν 65, 78, τῶν καθαρῶν ἐννοιῶν 76, αὐτοκινησίας ἀρχὴ 77.
 Αὐτοκρατορία, βυζαντιακὴ 486, ἑλληνικὴ 486, ῥωμαϊκὴ 423.
 Αὐτοκτονία 185.
 Αὐτονομία, ἄπειρος 56, προσωπικὴ 295.
 Αὐτοσυνειδησία 68, 69, 101, 147, 162, 172, 200, 252, 385, 517, 519, 550, 557, ἀπόλυτος 576, γενικὴ 167, ἐπιγιγνώσκουσα 167, καθαρὰ 55, πεπερασμένη 350, τοῦ ἀνθρώπου 57, τοῦ κόσμου 243, αὐτοσυνειδησίας ἐνότης 166, 252, ἀγὼν τῆς πεπερασμένης αὐτοσυνειδησίας 529.
 Βαθμῖς, ἀντιθέσεως κόσμου καὶ ἐγὼ 157, ἀντιθέσεως σώματος καὶ ψυχῆς 157, ἀντιθέσεως φύσεως καὶ πνεύματος 157, αὐτόνομος καὶ συμβολικὴ 297, σκόπιμος καὶ ὑπηρετικὴ 297, συμβολικὴ ἅμα καὶ ὑπηρετικὴ 297, τῆς παραστάσεως 175.— Βαθμίδες 80, 694, ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ θεωρητικοῦ πνεύματος 551, ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ὑποκειμενικοῦ πνεύματος 551, τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως 71, τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς 297, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ 534, τῆς ἀναπτύξεως τῆς θρησκείας 361, τῆς ἀναπτύξεως τῆς φύσεως 136, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀπολύτου λόγου 123, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος 174, τῆς ἐννοίας 103, 107, 109, τῆς θρησκείας 558 ἔξ., τῆς μηχανικῆς τάξεως 540, τῆς πραγματικότητος 539, τῆς προϊούσης ἀναπτύξεως τοῦ δούλου 164, τῆς προόδου 65, τῆς συνειδήσεως τοῦ πνεύματος 255, τοῦ πνεύματος 675, βαθμίδων σύστημα 122.
 Βάθος 160, ἐσωτερικόν 288, τῆς ὑπάρξεως 86, τῆς ψυχῆς 14.
 Βαρύτης 126, 130, 546, γενικὴ 130, εἰδικὴ 130, καθολικὴ 126.
 Βασιλεία, πατριαρχικὴ 223, συνταγματικὴ 253.
 Βασίλειον, τῆς Βαυαρίας 30, τῆς σημασίας 639, τοῦ λόγου 67, τῶν ζῴων 141.
 Βεβαιότης, κατ' αἴσθησιν 27, 157, 158, 159, ὑποκειμενικὴ 105.
 Βιομηχανία 202.
 Βίος, πνευματικὸς 637, πνευματικὸς τῆς ἀνθρωπότητος 68, ψυχικὸς 138, 145, 151, 155, τοῦ Ἰησοῦ 21, τῶν ἀρχαίων 32.
 «Βολὴ πιστολίου» 167.
 Βουδδισμὸς 367, 372, 374.
 Βουλευταὶ 210.
 Βουλὴ, ὁμόσπονδος ἐν Φραγκφούρτῃ 37.— Βουλαὶ 210, βουλῶν διάκρισις 210.
 Βούλησις 41, 56, 115, 147, 171, 172, 180, 182, 183, 184, 192, 359, 518, 550, ἀνελευθέρα 182, γενικὴ 188, 204, 206, ἐλευθέρα 182, 186, 514, 550, ἔλλογος 184, ἐμπειρικὴ 521, ἠθικὴ 53, καθαρὰ 521, καθολικὴ 102, 514, κατ' Ἀριστοτέλη 458, κοινὴ (πάντων) 102, μερικὴ 188, 367, νοοῦσα 183, συναίσθανομένη 181, συνειδητὴ 282, τοῦ

ἀγαθοῦ 364, τυπική 182, ὑποκειμενική 189, τῶν ἄλλων 198, φυσική 181, βουλήσεως, ἀπόλυτος ἐλευθερία 252, ἐλατήρια 189, ἐλευθερία 186, 550, κοινότης 186, ὄψεις γενική 189.—
 Βουλήσεις 228.
 Βράχμα, τό, 274, 369, 371, 430,
 Βραχμάνες 371.
 Βραχμανισμός 369, 374.
 Βυθισμός, εἰς τὸ μηδέν 373.
 Γάμος 33, 34, 186, 193, 200, 203, 282, «κυρίως θερησκευτικός δεσμός» 193, γάμου γνώρισμα κύριον 193, ἱερότης 203, καρπὸς 195, κοινωνία 33, ὄροι 194, στοιχεῖον οὐσιῶδες 193.
 Γένεσις 80, 125, τῆς γνώσεως 581, τοῦ πνεύματος 121.
 Γέννησις 140, ἄπειρος 114, τοῦ πνεύματος 114.
 Γενικότης, ἀπόλυτος 159, τοῦ πνεύματος 180.
 Γένος 103, 113, 141, καὶ καθολικότης 113, τῶν εἰδῶν 105, ὠρισμένον 103, γένους διάδοσις 137, διάδοσις ἢ γέννησις 140.—Γένη 58.
 Γερμανικός, ἢ, ὄν, κόσμος 245, γερμανική φιλοσοφία 25, γερμανικὸν πνεῦμα 246, γερμανικά χρονικά 726.
 Γερουσία 235.
 Γεωργία 200, 282.
 Γῆρας 149, 150, 151, γήρατος σοφία 151.
 Γλαῦξ τῆς Ἀθηνᾶς 28, 423.
 Γλυπτική 279, 287, 297, 298, 303 304, 307, 310, 312, 315, 321, 556, ἀτελεστέρα 305, ῥωμαϊκή 311, τελεία 305.
 Γλῶσσα 177, γερμανική 29, 228, δανική 41, ἐλληνική 228, λστινική 228, σανσκριτική 228.—Γλῶσσαι 228, ἀρχαῖαι 30, ἔνδοξοι 19, ἰνδογερμανικαὶ 228.
 Γλωσσολογία, συγκριτική 88, 228.
 Γνώθι σαυτὸν 418.
 Γνώρισμα, ἴδιον τῆς κοινωνίας 552, τοῦ γάμου 193, τοῦ νοεῖν κατὰ Καρτέσιον 498, τοῦ χώρου 124.—Γνωρίσματα,

τῆς ἰδεατῆς μορφῆς 307, τῆς κλαυστικῆς τέχνης 285, τῆς συμβολικῆς ἀρχιτεκτονικῆς 298, τῆς φυσικῆς θερησκείας 365, τοῦ λόγου 721, τοῦ νοῦ 721.
 Γνώσις 51, 52, 56, 59, 61, 63, 109, 115, 179, 243, 359, 474, ἄμεσος 516, ἀπόλυτος 44, 71, 75, 156, 529, ἐνορατική τοῦ θεοῦ 501, κατ' αἰσθησιν 158, κατ' ἐνόρασιν 645, κατὰ λόγον 62, κατὰ Σπινόζαν 500 ἔξ., περὶ τῶν ἀρχαίων 32, τοῦ ἀπολύτου 27, 64, τοῦ θεοῦ 470, τῶν ὄριων 63, τὸ δυνατόν τῆς γνώσεως 51, γνώσεως, εἶδη 500, ὄροι 51, σκοπὸς 75, στοιχεῖα 51,
 Γνωσιολογία 701.
 Γνωστικοὶ 403, 471.
 Γράμματα, ἱερογλυφικά 274, γραμμάτων ἀναγέννησις 486 ἔξ.
 Γραμματεία, τῶν Ἑλλήνων 32, τῶν Ῥωμαίων 32.
 Γραμμή, τῆς ὠραιότητος 307.
 Γραφή 177, 363, 384, 409, 478, 561, ἀγία 250, 409, 494.—Γραφαὶ ἅγιοι 470.
 Γυμνὸν ἐν τῇ τέχνῃ 309.
 Γυνή 194, 195, 197, ὡς ἀδελφή 196, 197, ὡς θυγάτηρ 196, ὡς μήτηρ 196, ὡς σύζυγος 196, γυναικός, ἀρετὴ 195, τύπος εὐπρεπῆς 195.—Γυναῖκες 194, ὑπολείπονται τῶν ἀνδρῶν 194, γυναικῶν φύσις 194.
 Δαιμόνιον, καλλιτεχνικὸν 270, πρὸς τὴν φιλοσοφίαν γερμανικὸν 35, τοῦ Σωκράτους 445.
 Δαίμων 153, 366.—Δαίμονες 366.
 Δαρβινισμός 690.
 Δεισιδαιμονία 366, 372.
 Δένδρον, τῆς γνώσεως 384, τῆς ἐλευθερίας 22.
 Δεσμός τῶν συζύγων 195.
 Δεσποτεία 223, τοῦ Λόγου 643.
 Δημιουργία, καλλιτεχνική 311.
 Δημοκρατία 223, 234, 235, 238, 240, 242, ἐλληνική 458, τῶν Ἀθηνῶν 208.

Δημοσιογραφία 211.

Διάβολος 496.

Διάδοσις τοῦ γένους 137, 140, τοῦ εἶδους ἢ γένεσις 136.

Διαζευκτικός, ἢ, ὄν, συλλογισμὸς 108, διαζευκτικὴ κρίσις 105.

Διαζύγιον 194.

Διάθεσις, ἠθικὴ 193, 234, λυρικὴ 20.— Διαθέσεις ψυχικαὶ 148.

Διαθήκη, Καινὴ 18, Παλαιὰ 378, 383, 469, 471.

Διάκρισις 124, αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος 90, βουλῶν 210, ἐξωτερικὴ 88, ἐσωτερικὴ 88, λόγου καὶ ἀκολουθίας 90, περιεχομένου καὶ μορφῆς (τοῦ νόμου) τοῦ φαινομένου 538, τινὸς ἀφ' ἑαυτοῦ 88, τοῦ πνεύματος ἀπὸ τῆς φύσεως 220, ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου 60, τῶν ἐξουσιῶν 207.

Διαλεκτικὴ 1, 76, 77, 437, 451, 533, 594, 618, 645, 672, 673, 674, 675, 701, 732, 741, 744, ἀρνητικὴ 78, ἐγγελικὴ 658, 739, θετικὴ 78, κατὰ Πλάτωνα 451, 162, κυρίου καὶ δούλου 163, τοῦ Ἐγγέλου 664, τοῦ Μαρκ 743, τοῦ Πρόκλου 475, τῶν Ἐλεατῶν 437, ὑλίξουσα 618, ὑποκειμενικὴ 437, διαλεκτικῆς νόμος 65, 78, διαλεκτικῆς τριμελοῦς νόμος 65, 66.

Διαλεκτικός, ἢ, ὄν, ἀνάπτυξις 66, 71, 78, 101, ἀνάπτυξις τῆς ἐννοίας 134, ἀνάπτυξις τῆς ἐπὶ μέρους συνειδήσεως 71, ἐννοια 122, κίνησις 121, 162, κίνησις τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ νοῦ 167, κίνησις τῆς ὑποστάσεως 101, κίνησις τοῦ πνεύματος 216, μέθοδος 117, 533, πορεία τῆς οὐσίας 102, πορεία τοῦ εἶναι 102, πορεία τοῦ λόγου 732, πρόοδος 584.

Διαλλαγὴ, ἀναγκαίου πρὸς τὸ ἐλεύθερον 703, μερικοῦ πρὸς τὸ γενικὸν 703, τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν θεὸν 405, τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν κόσμον 405, τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀν-

θρώπου 408, 409, τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου 399, τῶν ἀντιθέσεων 709, δυνατὸν διαλλαγῆς θεοῦ καὶ ἀνθρώπου 404, φυσικοῦ πρὸς τὸ πνευματικὸν 703.

Διαλογισμὸς, ὑποκειμενικὸς 446, Feuerbach, «διαλογισμοὶ περὶ θανάτου καὶ ἀθανασίας» 40.

Διάλογος, διαλόγου φιλοσοφικοῦ πορεία 77.—Διάλογοι πλατωνικοὶ 450.

Διάλυσις, τῆς κλασσικῆς τέχνης 287, τοῦ ιδεώδους 287, τοῦ οἴκου ἠθικὴ 197, τῶν ἀντιφάσεων 77.

Διανόησις 24, 50, 156, 177, αἰγυπτιακὴ 231, ἀφιλόσοφος 26, βρεττανικὴ 669, γαλλικὴ 665, γερμανικὴ 685, ἐγγελικὴ 665, ἐλληνικὴ 234, ἰδεολογικὴ 692, φωτεινὴ 233, χριστιανικὴ 647.

Διάνοια 51, 61, 159, 178, 519, ἀφαιρετικὴ 89, 90, κατὰ Κάντιον 520, διανοίας ἐνέργεια 51.

Διαστάσεις, τοῦ χρόνου 125, τοῦ χώρου 124.

Διάταξις, βαθμολογικὴ τῶν ἐννοιῶν 64, τοῦ κόσμου 123, τῶν μορφῶν τῆς φύσεως 122.

Διαφορὰ 88, αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος 98, γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν 194, ἐθνικὴ 200, ἐποπτείας καὶ νοήσεως 58, θρησκευτικὴ 200, ἰδεατοῦ καὶ πραγματικοῦ 58, καὶ ἀνισότης τῆς κτήσεως 186, μερῶν καὶ γενῶν 58, μεταξὺ 100 ταλλήρων πραγματικῶν καὶ 100 ταλλήρων φανταστικῶν 79, πεπερασμένου καὶ ἀπείρου 58, ποιήσεως ἀπὸ τοῦ πεζοῦ λόγου 256, 268, 325 ἔξ., ποιητικὴ τῶν σωμάτων 130, πολιτείας καὶ πολιτικῆς κοινωνίας 213, ποσοτικὴ 58, 59, 526, ποσοτικὴ τῶν σωμάτων 130, πραγματικὴ 152, τῆς γνώσεως τῶν ὄντων ἀπὸ τῆς αὐτογνωσίας 518, τῆς ῥωμαντικῆς ἀπὸ τῆς κλασσικῆς τέχνης 289, τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁμοϊουσίου 246, φύσεως καὶ πνεύματος 418, χαρακτηρὸς Ἑλλή-

νων καὶ Ῥωμαίων 238. Διαφοραὶ
ἀτομικαὶ 149.

Διαφωτισμὸς 251, 443, 683, 684, 689,
710, γαλλικὸς 252, 725, γερμανικὸς
252, ἑλληνικὸς 443.

Διθύραμβοι 330.

Δισμὸς 710.

Δίκαιον 181, 183, 184, 187, 188, 189,
201, 242, 551, 623, ἀντικειμενικὸν
187, γερμανικὸν 217, διεθνὲς 211,
505, θετικὸν (ἱστορικὸν) 184, καὶ ἠθι-
κότης πρέπει νὰ ἐνωθῶσι 192, καὶ
καθῆκον εἶναι συναφῆ 184, κληρο-
νομικὸν 195, ῥωμαϊκὸν 41, 196, τῶν
τέκνων εἶναι καθῆκον τῶν γονέων
195, φυσικὸν (φιλοσοφικὸν) 184, δι-
καίου, ἀπονομῆ 202, εἶδη 184, δίκαια
182, «δίκαια συνηθείας» 201.

Δικαιοσύνη 177, 385.

Δικαίωμα, τῆς ἰδιοποιήσεως 185, τοῦ
μονάρχου 209.

Δικαστήριον 194, 201, διαιτητικὸν 212,
ὄρκωτὸν 202.

Δόγμα, διαμαρτυρόμενον 359, δόγματα
245, 340, 400, 425, τῶν χριστιανῶν
401.

Δορυφόροι 127, 129.

Δουλεία 164, 186, 199, 234, 244, τῶν
τέκνων 196.

Δοῦλος 163, 164.

Δράμα, Ἀτελλανὸν 287, σατυρικὸν 333.
Δράματα θρησκευτικὰ 397.

Δυῖσμὸς 60, 61, 275, 498, 633.

Δύναμις 97, 115, 160, 161, ἄπειρος 217,
ἀπόλυτος καὶ θεία 63, γνωστικὴ 519,
520, γνωστικὴ τῆς ἀληθείας 63, γνω-
στικὴ τοῦ ἀνθρώπου 517, ἐλκτικὴ
καὶ συνεκτικὴ 130, καθολικὴ 381,
κριτικὴ 19, 55, κριτικὴ αἰσθητικὴ
522, κριτικὴ τελολογικὴ 522, τῆς ἀν-
τιφάσεως 65, τῆς πτώσεως 161, τοῦ
γινώσκειν ἐξ ἀρχῶν 519.—Δυνάμει 91,
97, 141, 673, δυνάμει εἶναι 66, τὸ
ὄν δυνάμει 414.—Δυνάμεις 6, 75, 526,
575, βουλευτικαὶ 169, 282, γνωστικαὶ

282, δρῶσαι 15, θεῖαι 356, 392, κατὰ
τὸν Böhme εἶναι τὰ ἑπτὰ πρῶτα
πνεύματα 495, πνευματικαὶ 388, τῆς
ἰδεατῆς σειρᾶς 59, τῆς πραγματικῆς
σειρᾶς 59, τῆς φύσεως 59, τοῦ πνεύ-
ματος 59, φυσικαὶ 388, ψυχικαὶ 146.

Δυνατότης 96, 98, ἀφρημένη 96, πρα-
γματικὴ 96, τυπικὴ 96.—Δυνατότητες,
ἐναντία 96.

Δυσαρμονία 121, 131.

Δωρεὰ 187, δωρεᾶς εἶδη 187.

Ἐγγελικοὶ 615, 745, ἀριστερίζοντες 728,
ἐν Ὀλλανδίᾳ 680, 681, σύγχρονοι 656.

Ἐγκλημα 187, 188.

Ἐγκυκλοπαιδεία 26, 35, 38, 40, 41, 46,
47, 48, 118, 119, 224, 257, 333, 658,
τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν 72, φι-
λοσοφικὴ 30, 31.

Ἐγὼ 54, 58, 81, 82, 101, 129, 144, 152,
154, 171, 575, ἄπειρον 56, ἀπόλυτον
54, 57, 58, ἀτομικὸν 191, βουλευτι-
κὸν 55, γνωστικὸν 55, ἐμπειρικὸν
58, ἐνεργητικὸν 55, 524, θεωρητικὸν
55, 56, 57, 524, καθαρὸν 54, 55, 56,
καθαρὸν τοῦ Φιχτίου 57, καθολικὸν
129, κατὰ Fichte 523 ἔξ., νοοῦν 54,
παθητικὸν 55, πεπερασμένον 57, πρα-
κτικὸν 55, 56, 524, προσωπικὸν 54,
τῆς πολιτείας 208, τοῦ ζῆφου 138, ὑ-
πέροτερον 54, τοῦ ἐγώ, εἰκῶν 56, ἐνέρ-
γεια 56, ἐνότης 519, θέσις 54.—Ἐγὼ
πολλὰ ἐμπειρικὰ 56.

Ἐθελοθυσία 213.

Ἐθνη 148, ἀνατολικά 229, 273.

Ἐθνόσημον 177.

Εἶδος 2, 5, 90, 92, 93, 103, 131, αὔλον
93, ἀπόλυτον 5, εἶναι ἀρνητικὸν καὶ
διοριστικὸν στοιχεῖον 93, καθαρὸν 5,
καθολικὸν 131, καὶ ὕλη 4, 93, καὶ
ὕλη κατ' Ἀριστοτέλη 455, τῆς ἀμέ-
σου ὑπάρξεως 104, τῆς ἀνάγκης 104,
τῆς ἐννοίας 104, τῆς ἐπιστροφῆς 104,
τοῦ Ἀριστοτέλους 101, εἶδους δια-
δοσις ἢ γένεσις 136.—Εἶδη 13, γνώ-

σεως 500, δωρεᾶς 187, ἐργασίας 200, τῆς ἱστορίας 217, τῆς ἱστοριογραφίας 217, τῆς κλασικῆς ἀρχιτεκτονικῆς 300, τῆς λατρείας 356 ἔξ., τῆς μουσικῆς 321 ἔξ., τῆς ποιήσεως 327 ἔξ., τῆς δραματικῆς ποιήσεως 331, τῆς λυρικῆς ποιήσεως 330, τοῦ συλλογισμοῦ 52, τῶν ζώων 123, τῶν κρίσεων 51, 52, τῶν ῥυθμῶν 320, εἰδῶν, γένος 105, μεταμόρφωσις 123, ὁλότης 105.

Εἰδωλολατρεία 374.

Εἰμαρμένη 97, 234, 329, 391, 439, τραγική 391.

Εἶναι 54, 57, 59, 79, 100, 537, 543, 563, 671, αἰδιον καὶ καθαρὸν 57, ἄμεσον 86, ἀόριστον 83, ἄπειρον 81, διορισμένον 81, δυνάμει 66, ἐν εἶναι εἶναι τὸ ἀφηρημένον 381, εἶναι, ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ λόγου 91, ἐπανελθὸν διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ἐμμεσότητος 91, ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν 95, καθαρὸν 79, 537, καθ' ἑαυτὸ 66, 81, μερικὸν τῶν ὄντων 60, πλήρες 85, πρὸς ἄλλο 81, πρὸς ἑαυτὸ 81, ὠρισμένον 537, ὡς οὐσία 569, ὡς ὑποκείμενον 569, τοῦ εἶναι διαλεκτικὴ πορεία 102, διορισμοὶ 101, ἐν τῷ εἶναι ἄρνησις 66, 116, 117.

Εἰρήνη, αἰωνία 212, Ἀνταλκίδειος 236.

Εἰρωνεία 259, μεγαλοφυῆς 525, σωκρατική 444.

Ἐκκλησία 194, 213, 245, 247, 400, 407, 409, 553, ἀνατολική 247, δυτική 247, εἶναι θεοκρατικὸν ἢ ἱεραρχικὸν κράτος 248, ἐλληνικὴ καθολικὴ 247, καθολικὴ (δυτικὴ) 359, καὶ πολιτεία 553, ῥωμαϊκὴ 247, ῥωμαϊκὴ καθολικὴ 247, τοῦ μέσου αἰῶνος 248, ἐκκλησίας ἰδία κτήσις 213.

Ἐλεᾶται 3, 83, 224, 344, 438, 447, 563.

Ἐλευθερία 53, 100, 146, 164, 183, 184, 199, 219, ἀκαδημεικὴ 214, ἀληθῆς 183, 184, 185, ἀνθρωπίνη 219, 246, 553, δημιουργικὴ 310, ζῶσα 165, ἐν

διαφόροις χώραις 428, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ 349, ἐσωτερικὴ τοῦ ἀνθρώπου 405, καὶ πνευματικότης 392, πνευματικὴ 422, προσωπικὴ 201, τῆς βουλήσεως 186, ἀπόλυτος τῆς βουλήσεως 252, τοῦ ἀντικειμένου 261, 262, τοῦ ὑποκειμένου 262, χριστιανικὴ 44, ἐλευθερίας, δένδρον 22, ἔννοια 185, πρόοδος 223, 224, συνείδησις 220, 428, καὶ κάλλους συνάφεια 262.—Ἐλευθερίαι, πολιτικαὶ 25, τῶν συντεχνιῶν 209.

Ἐλξις 126, 537, 546, καὶ ἄπωσις 126, ἔλξεως παγκοσμίου ἀρχὴ 127.

Ἐμπειρία 50, 52, 64, 700, ἐξωτερικὴ 645, ἐσωτερικὴ 646, ἐμπειρίας ἀλήθεια 52.

Ἐμπνευσις 271.

Ἐνανθρώπησις 477, τοῦ θεοῦ 244, 400, 408, τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ 560.

Ἐνέργεια 5, 59, 61, 96, 189, 228, ἀρχέγονος 54, διαλεκτικὴ 670, διδακτικὴ 23, δραματικὴ 331, ἐπιστημονικὴ 26, καθαρὰ 13, 54, καλλιτεχνικὴ 322, κεντρομόλος 55, κεντρόφυξ 55, οὐσιώδης 388, πρακτικὴ 57, συγγραφικὴ 23, τῆς διανοίας 51, τῆς σκέψεως 58, τῆς ὑποστάσεως 98, τοῦ ἐγὼ 56, τοῦ νοῦ 51, τοῦ πνεύματος 50, χωροῦσα εἰς τὸ ἄπειρον 55, ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ὅρια 53, ἐνεργεῖα 97, 141, 673, εἶναι 66, ὄν ἐν ἐνεργεῖα 414.

Ἐνθουσιασμός 271.

Ἐνθουσιασταὶ καὶ μυστικοὶ 427.

Ἐννεάδες 472.

Ἐννοια 1, 16, 54, 100, 109, 125, 127, 169, 273, 274, 537, 539, 557, αἰδιος 61, ἀντικειμενικὴ 540, ἄπειρος 62, 68, ἀπόλυτος 740, ἀποτελεῖ τὴν ἀλήθειαν 75, ἀρνητικὴ 76, ἀσώματος 61, ἀτομικὴ 103, ἀφηρημένη 101, γενικὴ 61, 141, 541, γενικωτάτη 76, 77, διαλεκτικὴ 122, δρῶσα 115, εἶναι ἄχρονος 125, εἶναι ἢ ψυχὴ, ὁ σκοπὸς τοῦ ἀν-

ἔικειμένου, τοῦ ζῶντος 353, εἶναι τὸ ζῶν 353, ἔλλογος 75, ἐν ἑαυτῇ 537, ἐνδόμυχος 120, καθαρὰ 78, 159, καθολικὴ 61, 102, 103, 541, καθ' ἑαυτὴν 260, 537, 539, καθολικὴ 103, καθολικὴ καὶ γενικὴ 541, καὶ εἰκῶν ἐν ἀρρηκτῷ ἐνότητι 274, λογικὴ 61, 78, 134, 135, 140, 531, 541, λογικὴ καθαρὰ 560, μερικὴ 103, πεπραγματωμένη 107, περὶ ἀνθρώπων 477, περὶ ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων 234, περὶ θεοῦ 477, περὶ Χριστοῦ 477, περιληπτικὴ 76, περιοριστικὴ 52, προβληματικὴ 52, προηγείται τῶν πραγμάτων 103, πρὸς ἑαυτὴν 537, συγκεκριμένη 64, 101, 541, 543, συνήθης 101, σφυγμὸς τῆς ζωῆς 75, τῆς ἀθανασίας 231, τῆς αἰτίας 53, τῆς ἀνελίξεως 59, τῆς ἀπολύτου ιδέας 117, τῆς ἐλευθερίας 185, τῆς θρησκείας 333, τῆς μετεμψυχώσεως 231, τῆς ποσότητος 54, τῆς τελείας θρησκείας 360, τοῦ ἀπολύτου ὄντος 71, τοῦ γένους 105, τοῦ γίνεσθαι (μεταβολῆς) 79, τοῦ «θρησκευτικοῦ A priori» 649, τοῦ εἶναι 116, 117, τοῦ καθ' αὐτὸ 173, τοῦ καθαρῷ λόγου 78, τοῦ καλοῦ 259, τοῦ μερικοῦ 54, τοῦ ὄντως ὄντος 52, τοῦ περιοριστοῦ 54, τοῦ πνεύματος 141, τοῦ συμβολαίου 205, τυπικὴ 541, τυπικὴ καὶ ἔννοια λογικὴ 541, ὑπάρχουσα καθ' ἑαυτὴν ἐν τῷ κόσμῳ 61, ὑποκειμενικὴ 74, 110, 539, ὑποκειμενικὴ ἢ εἰδολογικὴ 102, ἐννοίας, ἀνάπτυξις διαλεκτικὴ 134, ἄρνησις 69, ἐννοίας πρώτης ἀνάπτυξις 76, βαθμίδες 103, 107, ἐνότης 51, ἐνότης (ἄμεσος) τῆς ἐννοίας καὶ τῆς πραγματικότητος αὐτῆς 555, ἐννοίας, ἐνσάρκωσις 67, ζωὴ 65, καθολικότης 545, κατανόησις 71, καὶ πράγματος διάκρισις 74, κίνησις 102, μορφὴ 102, μορφὴ τριαδικὴ 84, μορφαὶ λογικαὶ 102, περιεχόμενον 102, σαφήνεια 103, στάδια 537, στιγμαὶ 103, στοιχεῖα συστατικὰ 103, συλλογὴ

καὶ αὐτογνωσία 66, φάσεις 100, 103.— Ἐννοιαὶ 52, 54, 60, 62, 63, 64, 115, 176, 536, αἰδίοι 62, 64, αἰώνια 76, ἄνευ ἐποπτεῶν 51, ἀντίθετοι 76, 543, 672, ἀντικειμενικαὶ 102, ἀρχέγονοι 64, ἀφηρημέναι 64, 178, γενικαὶ 4, 519, γενικαὶ καὶ καθαρὰ 519, διάφοροι 672, ἐκ τῶν προτέρων 519, θεολογικαὶ 21, 23, θεωρητικαὶ 74, 78, θρησκευτικαὶ 648, καθαρὰ 51, 65, 73, 75, 76, 78, καθολικαὶ 62, κατὰ Πλάτωνα 450, μερικαὶ 76, συγκεκριμένα 74, 75, 78, συγκεκριμένα καὶ θεωρητικαὶ 78, σχετικαὶ 76, τῆς ἀφαιρετικῆς διανοίας 101, τοῦ νοῦ 135, ἐννοιῶν ἀλήθεια 52, ἀνάλυσις τῶν ἐννοιῶν τοῦ ὄντος καὶ τοῦ πρέποντος, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ 712, ἐννοιῶν, ἀνάπτυξις 65, 77, ἐννοιῶν πασῶν ἀνάπτυξις 76, αὐτοκινησία 65, 78, διαίρεσις 77, διαίρεσις καὶ ἀνάπτυξις 77, διάταξις βαθμολογικὴ 64, δύναμις 58, ἐνότης 68, κίνησις 71, 544, κόσμος 61, κράτος αἰδίων 62, περιεχόμενον 52, πορεία 65, πρόοδος 77, πρόοδος βαθμιαία 78, σύστημα 62, 63, 64, 66, 71, 72, 73, χωρισμὸς 67, ἐννοιῶν, καθαρῶν θεωρία 73, καθαρῶν κράτος 66, καθαρῶν παραγωγὴ 73, καθαρῶν σύστημα 79.

Ἐνόρασις 64, 74, 75, 146, 646, ἄμεσος 75, ἄμεσος τῆς ἐννοίας καὶ τῆς πραγματικότητος αὐτῆς 555.

Ἐνότης 5, 52, 83, 112, 134, 135, 158, 347, 350, 438, ἀπόλυτος 15, 489, ἀρνητικὴ 95, ἐλευθέρω 101, ἐπικὴ 329, ἰδεατὴ 138, 146, 260, καθαρὰ 3, καθολικὴ 110, κατ' ἀριθμὸν 93, κατ' οὐσίαν 93, κεντρικὴ 136, 137, 138, μηχανικὴ 109, πνευματικὴ 402, συγκεκριμένη 3, 542, τῆς αὐτοσυνειδησίας 166, 252, τῆς δυνατότητος καὶ τῆς πραγματικότητος 97 τῆς ἐννοίας 51, τῆς ἐποπτείας 51, τῆς ιδέας

67, τῆς ἰδέας καὶ τῆς μορφῆς αὐτῆς 258, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς φύσεως εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ θεοῦ 524, τῆς ἐποπτείας 51, τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως 243, τῆς πολιτείας 207, τῆς συνθέσεως ἢ ἀθροίσεως 109, τῆς ὑποκειμενικότητος καὶ ἀντικειμενικότητος 111, τοῦ ἀπείρου καὶ πεπερασμένου 403, τοῦ ἐγὼ 519, τοῦ ζώου 138, τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου 363, 400, 405, τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός 79, τοῦ καθολικοῦ καὶ μερικοῦ 103, τοῦ νοεῖν καὶ τοῦ εἶναι 489, 499, τοῦ νόμου 161, τοῦ νοῦ 52, 161, τοῦ πνεύματος 146, τοῦ πράγματος 159, τῶν ἀντιθέσεων 12, 76, 77, 451, 499, 515, τῶν ἀντιθέτων 76, 77, 80, 89, τῶν δύο ἀντιθέτων 65, τῶν ἀντιφάσεων 74, τῶν διαφορῶν 338, τῶν ἐννοιῶν 68, ὑπερτέρα 66.

Ἐνσάρκωσις 244, τῆς ἐννοίας 67, τῆς ἰδέας 265.

Ἐντελέχεια 5, 15, 147, 455, 547, ἀριστοτελική 135, πρώτη τοῦ σώματος 134, σώματος ὀργανικοῦ 147, τοῦ Ἀριστοτέλους 101, 503.

Ἐνυλος, ον, ἔνυλα μέρη 137, ἔνυλα στοιχεῖα 133.

Ἐνωσις, πάντων τῶν ἀντιθέτων 58, 523, τῶν Γερμανῶν σπουδαστῶν 37.

Ἐξοδος 55, τοῦ θεοῦ εἰς τὸν κόσμον 70.

Ἐξουσία 207, δημοσία 201, ἡγεμονική 207, ἡγεμόνος 207, 208, κληρονομική μοναρχική 25, κυβερνητική 207, 209, νομοθετική 209.—Ἐξουσιῶν διάκρισις 207.

Ἐπανάστασις, γαλλική 22, 35, 43, 252, 253, Ἰουλιανή 44, 253.—Ἐπαναστάσεις, ἐν Γερμανίᾳ 45, ἐν Εὐρώπῃ 45, κοινωνικαὶ 200.

Ἐπιβίωσις 378.

Ἐπίγραμμα 280, 328.

Ἐπίδρασις, τῶν ἐναλλαγῶν τῆς σελήνης ἐπὶ τὴν ψυχὴν 148, τῶν ὥρῶν τῆς

ἡμέρας ἐπὶ τὴν ψυχὴν 148, τῶν ὥρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ 148.

Ἐπικούρειοι 461, 464, 467.

Ἐπικουρισμὸς 41.

Ἐπιστήμη 32, ἀπόλυτος 570, ἰδιογραφική 631, τῆς καθαρᾶς ἰδέας 536, τῆς λογικῆς 47, 48, τοῦ Ἀπολύτου 570, ἐπιστήμης, ἀληθῆς μέθοδος 720, σύστημα 71.—Ἐπιστῆμαι 18, κατ' ἐμπειρίαν 76, συγκριτικαὶ 88, φιλοσοφικαὶ 593, 679.

Ἐπιστημολογία 54, 55, 522, ἐπιστημολογίας ἀξιώματα 54.

Ἐπιστητὸν 27.

Ἐπιστροφή 9, 10, 55, 86, 87, 92, 104, 357, αὐτῆς τῆς ἀμεσότητος 86, διορίζουσα 86, ἐξωτερική 86, 88, θέτουσα 86, καθαρὰ 87, πραγματική 86, συγκριτική 88.

Ἐποπτεία 52, 55, 58, 64, 347, 348, 350, 550, 557, κατ' αἰσθησιν 75, νοερά 14, νοητική 54, 58, 75, 474, 529, νοητική κατὰ Schelling 527, τῆς οὐσίας 651, τοῦ τύπου 51, τῶν ὄντων 75, ἐποπτείας, ἐνότης 51, πολλότης 51, τύποι 63, ὕλη 51, ἐποπτεῖαι 51, 60, 175, ἄνευ ἐννοιῶν 51, ἐκ τῶν προτέρων 51, καθαρὰ 51, τοῦ τόπου 51, τοῦ χρόνου 51.

Ἐπος 328 ἐξ., 330, ἀνατολικὸν 329, γερμανικὸν 329, διδακτικὸν 280, 328, κλασσικὸν 329, πεζογραφικὸν 329, περσικὸν 329, ῥωμαντικὸν 329.—Ἐπηὶ ὁμηρικὰ 329.

Ἐργασία 199, εἶναι μεγαλειότης τοῦ ἀνθρώπου 384, ἐπιστημονική 24, θρησκευτική 356, 357, ἐργασίας εἶδη 200, καταμερισμὸς 209, κατανομή 199.—Ἐργασίαι, ἐπιστημονικαὶ 33, ὑπηρεσιακαὶ 33.

Ἐρμηνεία, τελολογική 128, ψυχολογική τῶν λογικῶν νόμων 650.

Ἐρως 21, 25, 193, ἰδεώδης 150, πρὸς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον 21, ῥωμαντικὸς 294, ἔρωτος σκοποὶ 295.

Ἐρωτηδία γερμανική 294.

Εὐαγγέλιον τέταρτον 245, 400.

Εὐαγγελισταὶ 601.

Ζεὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ τοῦ Φειδίου 310.

Ζωγραφικὴ 287, 297, 310, 312, 313,

315, 316, 321, 556, ἀνατολική 312,

γερμανική 317, 318, ἰδεατὴ ἢ πλα-

στικὴ 315, ὀλλανδική 317, 318, πρα-

γματικὴ ἢ κυρίως 315, ῥωμαντικὴ

312, χριστιανικὴ 313, ζωγραφικῆς

ὕλη 315.

Ζωγράφοι, Γερμανοὶ 318, Ἴταλοὶ 315,

παλαιότεροι Ὀλλανδοὶ 318.

Ζωὴ 65, 112, 134, 135, 138, 140, 146,

ἁγία 356, ἀκαδημεικὴ 20, ἀληθῆς

εἶναι ἢ αἰδῖος καὶ ἀθάνατος 378,

θεία 344, 345, καὶ θάνατος 224, ὄρ-

γανικὴ 102, πνευματικὴ 109, 144, 217,

323, προσωπικὴ 123, τῆς αἰδίου ἰδέας

720, τῆς ἐννοίας 65, τοῦ ἀπολύτου

πνεύματος 255, τοῦ θεοῦ ἐν ἡμῖν 355,

τοῦ κόσμου 78, τοῦ πνεύματος 68,

144, 146, φυσικὴ 138, ζωῆς, ἄπειρος

ὕλη 217, ἀρχὴ 102, διάκρισις εἰς

ποικίλους τύπους 123, ἐνιαῖον 134,

σφυγμὸς 75.

Ζωικός, μαγνητισμὸς 146, 153, ὄργανι-

σμὸς 137.

Ζῶν, ζῶντος λειτουργίαι 136.

Ζῶν, ζῶσα ἐλευθερία 165, ζῶν ἄτομον

113, 134, πνεῦμα 102.

Ἡγεμῶν 208, εἰς ὁμολογίαν 208.

Ἡδονὴ 21, 465, ἀρνητικὴ (καταστημα-

τικὴ) 465, ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας 21,

θετικὴ (ἐν κινήσει) 465, καὶ ἔρως εἶ-

ναι αἱ πτέρυγες πρὸς μεγάλας πρά-

ξεις 21.—Ἡδοναὶ σωματικαὶ 465.

Ἡθικὴ 30, 41, 181, 188, 189, 465, 609,

623, 701, ἀτομικὴ 189, 190, 192, ἀτο-

μικὴ καὶ κοινωνικὴ 189, ἐγγελικὴ 667,

κατὰ τὸν Ἐπίκουρον 465, κοινωνικὴ

189, 192, τῆς ἀληθοφανείας 190, τοῦ

Καντίου 712, τοῦ Σπινόζου 501.

Ἡθικός, ἢ, ὄν, νόμος κατὰ Κάντιον 521,

ἠθικὴ ἀδυναμία 28, βούλησις 53, διά-

θεσις 193, 234, μὸρφωσις 193, οὐσία

173, σχέσις 193, τοῦ κόσμου τάξις

524, ἠθικὸν ἰδεῶδες, 626, πνεῦμα

193, 552.

Ἡθικότης 56, 186, 188, 189, 190, 192,

551, 638, κατ' ἐπίγνωσιν 192.

Ἡλεκτρικότης 128.

Ἡλεκτρισμὸς 132.

Ἡλιος 127, 129, 132, 135, 136, 230.

Ἡρώες 221, Ἑλληνας 268, τῆς Ἑλλά-

δος 286, τῆς παγκοσμίου ἱστορίας

222, τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου 269.

«Ἡρωισμὸς τῆς ὑποταγῆς» 294.

Θάνατος 141, ἐν τῇ τέχνῃ 289, ἐν τῇ

φυσικῇ ζωῇ 354, κατὰ τὸν Ἐπίκου-

ρον 465, καὶ ἀνάστασις 407, τοῦ ἀτό-

μου 111, 114, τοῦ θανάτου 407.—Εἰς

τὸν θάνατον ἀκολουθεῖ νέα ζωὴ 218.

Θάματα 383, 409.

Θεῖον, τὸ ἀληθῶς θεῖον εἶναι παραμό-

νιμον καὶ αἰδῖον 364, ἀπόλαυσις τοῦ

θεοῦ 393.

Θεῖος, α, ον, λόγος 10, 46, νοῦς 13, ζωὴ

344, 345, κωμῳδία 708, οὐσία 13,

τριὰς 401, χάρις 356, θεῖα νοήματα

καὶ βουλευματα 103.

Θέλημα, τοῦ παγκοσμίου πνεύματος 221.

Θεογονία, καθολικὴ 396.

Θεοδικία 218, 254, 507.

Θεοκρατία, ἰουδαϊκὴ 358.

Θεολογία 6, 56, 218, 347, γνωστικὴ 471,

ἑλληνικὴ 474, θετικὴ 15 θεωρητικὴ

52, 520, 590, καὶ φιλοσοφία συνά-

πτονται εἰς ἄρρηκτον ἐνότητα 426,

κατὰ Πλάτωνα 475, πλατωνικὴ 487,

τοῦ παρόντος 581, τῶν Ἑλλήνων 283,

φυσικὴ 30, θεολογίας καθηγητῆς 21.

Θεολογούμενα 581.

Θεὸς 53, 59, 69, 206, 341, 345, 353, 354,

355, 399, ἀναπτύσσεται εἰς τὸν κό-

σμον καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ 344,

ἄνευ κόσμου δὲν εἶναι θεὸς 351, ἀπο-